

více variant řešení dospěl k závěru, že v tomto období stavební práce pravděpodobně řídil Kunce z Frankfurtu, který předtím prokazatelně působil ve stavební huti pražské katedrály.

Název poslední kapitoly zaujme svojí dramatičností: „Boj o katedrálu. Markrabě Vilém I. Míšeňský řečený Jednooký a biskupský kostel v Míšní“. Na pozadí neúspěšného zápasu o přičlenění míšeňského biskupství do pražské arcidiecéze na straně jedné a Vilémova úsilí o přeměnu katedrály v kostel s knížecím pohřebištěm na straně druhé autor načrtává složité předivo stylových a jiných transmisí mezi Norimberkem, Prahou a Magdeburkem. Identifikační podobizny císaře mají nepochybně tu větší tu menší oprávnění, byť postrádají jednoznačnosti postav na balkóně kostela Panny Marie v Mühlhausenu. Nepřísluší mi posuzovat oprávněnost ryze uměnovědných spojníc a dedukcí, zvláště když sám autor připouští více možných výkladů a rozhoduje se podle subtilních znaků. V tomto ohledu čtenáři k lepší orientaci nepomáhá ani úsporný citační modus poznámkového aparátu, z něhož není většinou patrné, v čem autor navazuje na starší literaturu, a v čem se s ní rozchází.

Fajtova kniha mne nezklamala. Hledá nové cesty, usiluje o celistvý pohled na různá odvětví výtvarného umění, propojuje poznatky více příbuzných historických disciplín a rozšiřuje tak dosavadní obzory.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Václav MENCL, *5 městských rezervací Jihomoravského kraje. Znojmo, Jihlava, Telč, Mikulov, Kroměříž. Komentované vydání*, edd. Aleš Flídr – Zdeňka Míchalová – Zdeněk Vácha, Národní památkový ústav, ÚOP v Brně, Brno 2016

216 s., 114 obr., ISBN 978-80-87967-06-5

Na přelomu let 2016 a 2017 se bez většího mediálního ohlasu a pompy, kterou by si jistě mohla nárokovat, dostala do rukou potenciálně nejvýše tří stovek zájemců pozoruhodná kniha. Ta si zaslouží více než prostou anotační zmínku. Jako výsledek uváženého záměru a trpělivé práce pětičlenného kolektivu autorů, složeného z ředitele brněnského pracoviště Národního památkového ústavu Zdeňka Váchy, Zdeňka Čižmáře, Aleše Flídra, Lucie Krajčírové a Zdeňky Míchalové, vydalo brněnské územní pracoviště Národního památkového ústavu rukopis Václava Mencla (1905–1978) věnovaný pateru jihomoravských měst: Znojmu, Jihlavě, Telči, Mikulovu a Kroměříži. Jistě nenápadnosti, či lépe v tomto případě skromnosti, s níž publikace spatřila světlo světa, jako by odpovídala také její forma: téměř čtvercový formát je vytištěn na příjemném, nažloutlém papíře a brožovanou knihu chrání měkká hnědá obálka toliko s černým písmem. Jeden a půl centimetru silný svazek je přitom výsledkem kultivované a dobře promyšlené grafické úpravy Milana Katovského a Jiřího Krále.

Za titulem a obsahem následuje *Úvod* členěný v charakteristiku dochovaného Menclova rukopisu, medailon autora a v delší perspektivě podaný stručný ohlas Menclova díla v závěru jeho života a v následujících desetiletích. Autor úvodu Zdeněk Vácha na těchto stránkách nezapřel své bytostné památkářské nastavení. Ve věcném, faktograficky nezpochybnitelném hodnocení přece jen preferuje národně stěžejní památkářské aspekty Menclovy práce, do jisté míry na úkor docenění evropsky důležitějšího uměleckohistorického významu Menclových tezí. Je tak i naznačeno, že vydavatel zvláště hodnotí u rukopisu jeho mimořádný památkový přínos, který u Václava Mencla bývá v českých zemích – například ve srovnání s celoživotním dílem jeho vrstevníka Dobroslava Líbala – ne dosti doceněný. Na druhou stranu tím publikace mimoděk nastavuje zrcadlo poněkud nevyrovnanému přístupu českých historiků umění, kteří až na výjimky¹ častěji Václava Mencla oceňují spíše pokradmu v kuloárních diskusích, než v psaném projevu.²

Spojovací můstek mezi úvodem a vlastní edicí tvoří *Ediční poznámka* osvětlující principy vydání rukopisu. Strany 12–180 zaujala samotná edice, na s. 182–201 doplněná Menclovým heslářem významných, památkově cenných objektů v jednotlivých probíraných městech. V dnešní době, kdy na internetu lze snadno vyhledat, který objekt v jaké lokalitě je památkově chráněný, a zjistit o něm v památkovém katalogu základní charakteristiku, je tento heslář cenný hlavně jako zrcadlo Menclova uvažování a hodnocení intenzivně rozpoznávaného památkového fondu v časech, v nichž se jednotlivé památky teprve identifikovaly a „vybíraly“ k prohlášení za objekty chráněné státem. Zároveň představuje i maximálně sumarizovaný obraz Menclových poznatků dovolující rychlou orientaci. Závěrečné stránky knihy obsadil soupis použité literatury, místní rejstřík a anglické resumé.

Energickému a psavému Menclovi množství nových a nových úkolů, imponující šíře sfér zájmů, schopnost věnovat pozornost jak špičkové středověké architektuře ve vzdálené Francii, tak třeba lidovým stavbám na Moravě a v Čechách, ba i detailnímu poznávání nejrůznějších historických stavebních technologií,³ nechtěně bránily v publikování syntetických textů o všech problémových okruzích, jimž se během svého života intenzivně věnoval. Do podoby vydaných knižních monografií mu bylo dopřáno dovést jen zlomek odborných zkušeností, jež za svého života nabyt. Zdá se mi, že to vyplývá i z jisté teritoriální a tematické mezerovitosti jeho publikovaných prací. Příkladně Menclova kniha *Česká architektura doby lucemburské* z roku 1948 (či 1949) byla zacílena hlavně na území historických Čech a období 14. a počátku 15. století. Jeho obsáhlé a badatelsky velmi důležité stati z šedesátých let 20. století

1) K nim patří třeba Klára Benešová, Helena Čížinská, Ivo Hlobil, Ivan Prokop Muchka, Helena Soukupová a dříve kupříkladu Jaromír Homolka či Vlasta Dvořáková.

2) Příznačné je, že sborníky k poctě Václava Mencla v letech 1999 a 2000 byly zorganizovány a vyšly na Slovensku, kde je celkově vztah odborné veřejnosti k Václavu Menclovi méně ambivalentní a důstojněji pozitivnější; viz *Život a dielo Václava Mencla na Slovensku. Zborník z kolokvia poriadaného UHS dňa 19. 1. 1999 v Bratislave*, ed. Patrik GULDAN, Bratislava 1999; *Pocta Václavovi Menclovi. Zborník štúdií k otázkam interpretácie stredoeurópskeho umenia*, edd. Štefan ORIŠKO – Dana BOŘUTOVÁ, Bratislava 2000.

3) Za mnohé jiné třeba Václav MENCL, *Výtvarný vývoj středověkých omítek*, Praha 1969.

publikované v časopise *Umění*⁴ zase rozvíjely a doplňovaly jen některé české nebo slovenské aspekty vývoje gotické architektury. Menclův názor na vývoj částečně komplementárního a dílem zase odlišného gotického stavitelství na Moravě však v nich (logicky ve vztahu k názvům a dílčím tématům) nebyl dostatečně vyjádřen. Nelze pochybovat, že Václav Mencl si byl role Moravy mezi Čechami a Slovenskem vědom, tamní umění dost dobře znal a bezpochyby si na ně utvářel vlastní hodnotící názory, ale s přihlédnutím k textům zveřejněným za jeho života se zdá, že z nějakých vnějších důvodů jaksí nestihl tuto mezeru zaplnit. Nyní zpřístupněný text může být potvrzením, že Mencl se připravoval k souhrnnému vyjádření o moravské problematice v širokém středoevropském kontextu. Editovaný rukopis je totiž nejen prostým popisem vybraných objektů ve zvolených městech, ale je koncipován jako celistvá výpověď o uměleckém, především architektonickém, vnitřně provázaném vývoji jižní části Moravy od počátků moravského středověku, tedy od tzv. Velké Moravy, po 19. století. A i tady lze opět pociťovat Menclovo soustředění jen na jihozápadní polovinu moravské země. Jako by podobné syntetické vyjádření k severní části území, zejména k důležité Olomouci, odkládal pro nějakou další příležitost.

Zpřístupnění Menclova rukopisu tak zaplňuje citelnou mezeru v poznání jeho díla a narovnává obraz o jeho působení, dříve zkreslený vydáním knih a studií věnovaných jen některým teritoriím a problémovým okruhům. Edice však není cenná jen ve vztahu k Václavu Menclovi, ale také k obecným dějinám staršího, zvláště středověkého a renesančního umění na Moravě. Je jedním z mála celistvě komponovaných a přitom v jednotlivostech dostatečně podrobných a argumentačně vybavených textů, které umožňují vnímat umělecký vývoj země.⁵ V tom je její nezanedbatelný význam, který dalece přesahuje výše zmíněný skromný formát a pietně pokornou výpravu. Text Václava Mencla, třebaže dodnes inspirativní, plný důležitých postřehů a podnětných úvah o uměleckých souvislostech, je ovšem přece jen poplatný době vzniku, tehdy převládajícím teoretickým východiskům a hlavně dobovému stavu poznání. To však za čtyři desítky let od Menclova skonu a dobře půlstoletí od sepsání rukopisu notně postoupilo a je vyztuženo nezastupitelnou mravenčí prací nejen historiků umění, ale i archeologů, dendrologů, restaurátorů, památkářů i tzv. nezávislých stavebně historických průzkumníků z posledních desetiletí. S některými Menclovými tezemi, například o stěžejním podílu architektury žďárského kláštera na genezi tzv. ostruhově vykrajovaných patek žeberních výběhů kleneb (s. 68, 70) – což je svého druhu středoevropský fenomén, v němž Morava sehrála nadmíru důležitou úlohu –, by pro mne bylo obtížné se ztotožnit i bez recentních poznatků spřízněných disciplín. Podobné by platilo například o odvození dispozice kromě-

4) Například Václav MENCL, *Panské tribuny v naší románské architektuře*, *Umění* 13, 1965, s. 26–59; Týž, *Podunajská reforma gotické katedrály*, *Umění* 17, 1969, s. 301–334; Týž, *Poklasická gotika jižní Francie a Švábska a její vztah ke gotice české*, *Umění* 19, 1971, s. 217–254; Týž, *Vztahy východního Slovenska ku gotike sliezsko-poľskej vetvy*, in: *Zo starších výtvarných dejín Slovenska*, ed. Marián Városov, Bratislava 1965, s. 25–51.

5) Tento stav prozatím nedokázaly adekvátně naplnit ani jednotlivé kapitoly či pasáže věnované Moravě v rámci tzv. akademických *Dějin českého výtvarného umění* z let 1984 a 1989 a s ohledem na odlišný účel a časové omezení ani jinak velmi cenné čtyři svazky projektu Ivo Hlobila a Kaliopi Chamoničky *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550* z let 1999 až 2002.

řížského kostela ze středoněmecké oblasti vázané na dóm v Bamberku (s. 72). Ale o takovéto detaily nejde. Podstatné tu je, že Menclův důležitý text je na světě a lze s ním tedy pracovat mnohem snáze, než tomu bylo dříve.⁶

Nelze-li se dnes korektně pouštět do kritiky samotného textu již zesnulého Václava Mencla, stojí po mém soudu za to věnovat pozornost ještě jednomu aspektu knihy. Ten skrývá nenápadný dovětek titulu: *komentované vydání*. Edice Menclova rukopisu je totiž – s výjimkou závěrečného hesláře – důsledně soustředěna jen na sudé stránky. Jejich liché protějšky zaujala ilustrativní vyobrazení Menclových terénních náčrtů a historické fotografie objektů, o nichž se v textu pojednává, avšak také rozsáhlý poznámkový aparát. V něm, vlídně vůči autorovi, se pětice nadaných brněnských badatelů vyrovnala právě s oním půlstoletím vytrvale vpřed krácejícím novějším poznáním. Předsevzetí opatřit edici nesmírně pracným komentářem bylo známkou odvahy, jasného záměru a vstřícnosti vůči potenciálním uživatelům. Jako přidanou hodnotu edice tak čtenáři dostali v jednom obalu hned dvojí dějiny jiho- a západomoravského stavitelství, oddělené odstupem pěti desetiletí. Hutné odstavečky charakterizuje výtečný rozhled po novějších i nových objevech, vesměs roztroušených a nejednou špatně dohledatelných v podobě drobných článků v rozličných časopisech, navzájem neprovázaných, někdy i zcela skrytých, jež samy o sobě koherentní obraz o nějaké problematice či územním vývoji podat nemohou. Poznámky autorského kolektivu jsou tedy obdivuhodným kompilačním, ale v řadě případů i vlastním badatelským výkonem, jenž si zaslouží uznání. Téměř každá poznámka je přitom malým syntetizujícím, odborně uváženým medailonkem. Čtenáři by se skoro chtělo postesknout si nad tím, že toto imponující bohatství kvalifikovaných poznatků nebylo doplněno názory autorské pětice také na jiné objekty nebo témata, kterým se Václav Mencl nevěnoval, navzájem propojeno sítí vývojových či problémové okruhy osvětlujících pasáží a vydáno samostatně jako *Dějiny architektury na jižní a západní Moravě od středověku do poloviny 19. století*. Morava by se konečně dočkala odborně fundované publikace, kterou sice od dob pokusu Augusta Prokopa mnohé generace zamýšlely, jež však nikdy nebyla nikým dotažena do konce a dodnes není k dispozici.

Posuzovaná edice navzdory zdánlivě jednoznačnému názvu i elegantně střídme výpravě nabízí mnohem více, než by se na první pohled zdálo. Vydavatelům za to patří zasloužené uznání a potenciálním čtenářům lze zase přislíbit, že při pozorném čtení jak Menclova textu, tak doplňků přičiněných editorskou-autorským kolektivem, se jim dostane přebohaté škály cenných informací i inspirativních podnětů k vlastnímu pohledu na mnohé otázky spjaté s uměleckým vývojem vybrané části Moravy, ale nejen jí.

DALIBOR PRIX

6) Povědomí o existenci rukopisu sice existovalo a třeba Ivo Hlobil jej využil při hodnocení kroměřížského kostela sv. Mořice, viz Ivo HLOBIL, *Peripetie vývoje a poznání významné středověké architektury*. (Doplňky k průzkumu kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži), Památky a příroda 9, 1984, s. 341–345. Objevily se i publikované upravené výseky, viz příkladně Václav MENCL, *Městské domy ve Znojmě, Jihlavě a Telči*, edd. Petr Kroupa – Petr Czajkowski, in: *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. II. Brno, ed. Kaliopi Chamonikola, Brno 1999, s. 57–70.